

ФІЛОСОФІЯ

УДК 378:-048.58

DOI: 10.31548/hspedagog2019.04.098

ПРОФЕСІЙНА СУБ'ЄКТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

БІДА О. А., доктор пед. наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології, *Закарпатський угорський інституту ім. Ференца Ракоці II*

E-mail: tetyanna@ukr.net

КУЗЬМІНСЬКИЙ А.І., доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, професор кафедри педагогіки та менеджменту освіти,

Глухівський національний педагогічний університет імені О. Довженка

E-mail: anatoliy230743@ukr.net

КУЧАЙ О. В., доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, *Національний університет біоресурсів і природокористування України*

E-mail: kuchay@ukr.net

Анотація. У статті висвітлюється теоретико-філософські засади професійної суб'єктності майбутнього фахівця початкової школи. Останнім часом світова педагогічна думка все більше концентрується на тому, як побудувати освітньо-виховний процес так, щоб він приносить відчуття щастя всім його учасникам. Уважається, що це нова філософія менеджменту взагалі, хоч її витоки є в давньогрецьких джерелах, в яких стверджується, що лише щасливе життя має значення і цінність. З'ясовано, що професійна суб'єктність учителя початкових класів є вагомим професійно значущою якістю особистості. Показано структуру зазначеного феномену.

Ключові слова: професійна суб'єктність, майбутній фахівець, початкова школа, філософський аспект, суб'єктна позиція майбутнього педагога, освітньо-виховний процес,

Актуальність. Проблеми освіти без перебільшення належать до найскладніших і найсуперечливіших не лише в педагогічній філософській науці, але й в науці загалом.

В інтелектуальній історії людства відома тісна взаємодія філософії і педагогіки. Будь-яка педагогічна система завжди своїм підґрунтям мала певну філософську систему, а будь-яка філософська система як прикладне втілення реалізувалася через педагогічні принципи та ідеї. Те, що ці сегменти науки, культури, духовного життя суспільства як такого пов'язані одне з одним, – очевидно. І педагогіка, і філосо-

фія займаються людиною, формуванням її духовного світу, загальної культури, підготовкою до життя в самому широкому розумінні цього слова [1].

Інтеграція України до загальноєвропейського освітнього простору, кардинальні зміни на ринку праці потребують перегляду традиційних підходів до підготовки фахівців у вищій школі та моніторингу ефективності здійснюваних заходів [2].

Одним із стратегічних напрямів процесу державотворення в Україні на сучасному етапі є реформування системи вищої освіти. Основні завдання щодо її розбудови і докорінного онов-

лення визначені Законом України «Про освіту», Указом Президента України «Про основні напрями реформування вищої освіти в Україні», національною програмою «Освіта» (Україна XXI століття), іншими документами. «Розбудова системи освіти, її докорінне реформування, мають стати основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, виходу вітчизняної науки, техніки, культури на світовий рівень, національне відродження, становлення державності та демократизації суспільства в Україні» [3, с.3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблему суб'єкта і суб'єктності людини досліджували філософи, педагоги і психологи: Б. Г. Ананьєв, А. В. Брушлінський, В. В. Зеньківський, В. П. Зінченко, О. В. Запорожець, Г. С. Костюк, В. А. Роменець, С. Л. Рубінштейн, І. О. Сікорський, Д. М. Узнадзе.

У наш час дослідження проводять К. О. Абульханова-Славська, В. Андрущенко, В. О. Ведіняпина, О. І. Галян, А. О. Деркач, В. І. Осьодло, В. А. Петровський, І. Передборська, В. О. Татенко, В. В. Ягупов та ін.

Мета статті. З'ясувати основні теоретико-філософські засади професійної суб'єктності майбутнього фахівця початкової школи.

Результати. Останнім часом світова педагогічна думка все більше концентрується на тому, як побудувати освітньо-виховний процес так, щоб він приносив відчуття щастя всім його учасникам. Зокрема широкого застосування в Китаї набула концепція менеджменту щастя, яка полягає в тому, що процес освіти має здійснюватися так, щоб якомога повніше задовольняти потреби всіх його суб'єктів. Мета і результат навчання й виховання – зробити людину щасливою.

Уважається, що це нова філософія менеджменту взагалі, хоч її витoki є в давньогрецьких джерелах, в яких стверджується, що лише щасливе жит-

тя має значення і цінність. Китайський учений Пу Десян вважає, що теорія менеджменту щастя – це механізм і процес, у результаті якого розум людини координує ресурси і сприяє максимальному наближенню до щастя.

Основні ідеї теорії менеджменту щастя :

- взаємна повага між усіма учасниками едукативного процесу;
- людиноорієнтований принцип вияву ініціативи в освітній сфері;
- сприяння розвитку потенціалу людини;
- забезпечення високої якості реалізації особистості;
- об'єднання індивідуальних цілей кожного учасника навчально-виховного процесу з цілями закладу, в якому відбувається цей процес;
- оптимальне використання ресурсів для створення соціальних цінностей всім суб'єктам едукативного процесу.

Реалізація концепції менеджменту щастя вимагає виховання високої культури в усіх учасників едукативного процесу, дотримання принципів людиноцентризму, повної відмови від авторитарної освітньої моделі. Нова модель навчання базується на повазі до тих, хто навчається, турботі про їхнє психосоматичне здоров'я та про збагачення їхнього духовного життя, особливо тих, хто навчається в екзаменаційно-орієнтованому режимі. Побудова відносин між суб'єктами навчання базується на основі взаємної поваги, довіри, турботи.

Професійний учитель має бути компетентною, високоетичною особистістю, ентузіастом своєї справи. Лише компетентний і щасливий учитель може виховати компетентного й щасливого учня, студента.

Сучасна концепція менеджменту щастя в освітній сфері суголосна з думкою видатного українського філософа І. Я. Франка : «... школа, хоч і як важна та свята річ, все-таки є для людей, а не люди для школи...» [4, с.93].

А. О. Деркач слушно підкреслює, що «високого рівня розвиненості людини як суб'єкта потребують соціономічні професії...» [5, с. 10], до яких і належить професія вчителя початкових класів.

С. І. Дьяков стверджує, що «розвиток особистості як суб'єкта життєдіяльності, розкриття його творчого потенціалу, досягнення зрілості та майстерності найбільш суттєво відбувається в професійній діяльності. Педагогічна діяльність, як особливий вид, вимагає спеціальних здатностей і якостей особистості, особливо тих, які пов'язані зі самостійністю у виборі варіантів дій і прийняття рішення, рішучістю та наполегливістю, організаторськими та лідерськими здатностями, відкритістю розуму та активністю творчого пошуку, тобто є суб'єктними проявами.... Учитель – це «Особистість» з великої літери. Він веде, вчить, виховує своїм особистим прикладом, своїм власним життям, у чому максимально проявляється його суб'єктність» [6, с. 54–55].

О. І. Галян пропонує такі передумови появи проблеми суб'єктності: – «розвиток науково-світоглядного, філософсько-педагогічного знання, у якому поступово збагачувався смисловий контекст поняття «суб'єкт», соціокультурні процеси, що впливали на розуміння ролі людини в життєздійсненні; – суспільно-політичний ракурс розгляду особистості; – запит на підготовку підростаючого покоління до життя в конкретно-історичних умовах» [7, с. 4].

На думку К. О. Абульханової-Славської «суб'єкт дає змогу знайти у різних особистостей різну міру їхньої активності, різну міру інтегративності, різний ступінь самовизначення; розкрити співвідношення ідеалу розвитку і реально досягнутого рівня, можливостей особистості і реальної міри її активності. Так здійснюється синтез понять суб'єкт, особистість, індивідуальність...» [8, с. 49].

Р. Харре (R. Harre) у теорії суб'єктності виділяє модель суб'єкта:

«Найбільш загальною вимогою до людої істоти, щоб її можна було вважати суб'єктом, щоб вона мала певну ступень автономії. Під нею я розумію, що її поведінка (дії та акти) не повністю детерміновано умовами безпосереднім оточенням» [9, с. 246]. Суб'єкт – це «...істота, яка самоінтегрується по «висхідній» навколо своєї сутності, самостійно, вільно і творчо здійснює свою життєдіяльність і розвивається в цій якості протягом усього життя у формі особистості, індивідуальності як специфічно людських утворень» [10, с. 185].

Олефір В. О. розуміє суб'єкт «як якість, що виникає і розвивається протягом життя. Проте, узагальнюючи різні точки зору, можна виділити деякі універсальні атрибути суб'єкта, такі як активність, цілісність, інтегративність, креативність, рефлексивність, свободу вибору, автономність і незалежність, самодетермінацію, здатність до самоорганізації, ставлення до себе та інших як до суб'єктів» [11, с. 78].

С. І. Дьяков висловлює думку, що «...професійне становлення педагога як суб'єкта має вирішальне значення. Це відноситься, в першу чергу, до молодих педагогів і студентів, як будучим педагогам, які починають переходити до самостійно, у т.ч. і професійного життя» [12, с. 9].

Ми погоджуємось з думкою науковців (Король В. Н., Крышталь Н. А., Ягупов В. В.), що професійна суб'єктність – це «...інтегральна професійна професійно важлива якість (виділ. наше) фахівця, змістовні аспекти формування, актуалізації та прояву якої визначаються типологією та специфікою професійно зумовлених задач, характером професійної взаємодії та умовами професійного середовища; вона може бути представлена як суб'єктність, яка реалізується і розвивається під впливом внутрішньодетермінованої активності у просторі професійної діяльності інтересах вирішення службових завдань, професійного ста-

новлення, вдосконалення, розвитку та саморозвитку» [13, с. 78].

Професійна суб'єктність учителя початкових класів є вагомою професійно значущою якістю особистості, що забезпечує цілеспрямовану й оптимальну реалізацію своїх психічних, особистісних ресурсів для розв'язання професійних та життєвих завдань, яка проявляється в прагненні до самовизначення, самодетермінації, саморегуляції та самовдосконалення у професійній діяльності. Структура цього феномену містить суб'єктну професійну позицію, педагогічну активність, суб'єктний досвід, здатність до рефлексії, антиципацію, потяг до суб'єктного самоздійснення. Аналіз спеціальної науково-педагогічної літератури дає змогу виділити низку методологічних підходів, які сприяють не лише розумінню сутності поняття суб'єктності, а й формуванню суб'єктності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки [14, с. 82–83].

О. О. Ліннік – виокремила методологічні та теоретико-методичні основи підготовки майбутнього вчителя початкової школи до організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями, що трансльована через такі підходи: «культурологічний, аксіологічний, системний, синергетичний, суб'єктно-діяльнісний, середовищний, компетентнісний, герменевтичний та діалогічний, конкретизованих у принципах: саморозвитку, культуровідповідності, суб'єктної зорієнтованості, ціннісно-сислового ставлення до взаємодії, орієнтації навчання на цінності професійного середовища, текстоцентризму, співпраці суб'єктів у всіх сферах діяльності, свободи вибору траєкторії розвитку, діалогізації освітнього середовища» [15, с. 16].

Висновки і перспективи. У наш час актуальними є питання всебічного формування особистості, здатної до самовиховання, саморозвитку та творчої самореалізації. Існує потреба для вирішення поставленого завдання, що обумовлено соціальними, культуроло-

гічними, педагогічними чинниками. Це і задає необхідність пошуку дієвих засобів формування особистості. В цьому питанні велике значення надається професійній суб'єктності майбутнього фахівця, зокрема початкової школи.

З'ясовано, що професійна суб'єктність учителя початкових класів є вагомою професійно значущою якістю особистості, що забезпечує цілеспрямовану й оптимальну реалізацію своїх психічних, особистісних ресурсів для розв'язання професійних та життєвих завдань, яка проявляється в прагненні до самовизначення, самодетермінації, саморегуляції та самовдосконалення у професійній діяльності. Показано структуру зазначеного феномену.

Список використаних джерел

1. Філософія освіти: навчальний посібник / За заг. ред. В. Андрущенко, І. Передборської. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 329 с.
2. Кучай О. Використання мультимедійних технологій у підготовці вчителів початкових класів : навчальний посібник. Черкаси : видавець Чабаненко Ю. А., 2015. 52 с
3. Національна доктрина розвитку освіти (Україна у XXI ст.): Затв. Указом Президента України 17 квітня 2002р. №347. *Освіта*. 2002. 26. С. 2–4.
4. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX – XX ст.) : Хрестоматія [Упоряд. : Л. Д. Березівська та ін. К. : Наук. світ, 2003. 418с.
5. Деркач А. А. Професиональная субъектность как психолого-акмеологический феномен. *Акмеология*. 2015. № 2 (54). С. 8–22,
6. Дьяков С. И. Субъектность педагога. Психосемантические модели и технология исследования: учеб. пособие. ; 2-е изд., перераб. и доп. Москва : ФЛИНТА: Наука, 2015. 528 с.
7. Галян О. І. Розвиток ідеї суб'єктності особистості школяра у віт-

чизняному педагогічному дискурсі ХХ століття : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. І. Франка. Дрогобич, 2018. 549 с.

8. Абульханова К. О. Методологічне значення категорії суб'єкта для сучасної психології. *Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії* / за заг. ред. В. О. Татенка. Київ : Либідь, 2006. С. 37–51.

9. Harre R. *Social being*. Oxford : Blackwell, 1979. 438 p.

10. Татенко В. А. Психологія в суб'єктом измерении : монографія. Київ : Видавничий центр «Просвіта», 1996. 404 с.

11. Олефір В. О. Психологія саморегуляції суб'єкта діяльності : дис. ... д-ра псих. наук : 19.00.01. Харків, 2016. 428 с.

12. Дьяков С. И. Субъектность педагога. Психосемантические модели и технология исследования: учеб. пособ. ; 2-е изд., перераб. и доп. Москва : ФЛИНТА: Наука, 2015. 528 с.

13. Король В. Н., Крышталь Н. А., Ягунов В. В. Формирование и развитие профессиональной субъектности офицеров. *Известия Российской академии образования*. 2013. № 1. С. 74–83

14. Шехавцова С. О. Суб'єктність у педагогічному аспекті: теорія і практика : монографія. Полтава : ЗВО Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» (ПУЕТ), 2016. 414 с.

15. Ліннік О. О. Система підготовки майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями початкової школи : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Старобільськ, 2016. 519 с.

References

1. Andrushchenko V., Peredbors'ka I. (2009) *Filosofiya osvity* [The philosophy of education]. K. : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. 329 s.

2. Kuchay O. (2015) *Vykorystannya mul'tymediynykh tekhnolohiy u*

pidhotovtsi vchyteliv pochatkovykh klasiv [Use of multimedia technologies in the preparation of elementary school teachers]. Cherkasy : vydavets' Chabanenko YU. A. 52 s

3. *Natsyonal'na doktryna rozvytku osvity (Ukrayina u KHKH st.)* [National doctrine of educational development]. *Osvita*. 2002. №26. S. 2–4.

4. Berezivs'ka L. D. ta in. (2003) *Malovidomi pershodzherela ukrayins'koyi pedahohiky (druha polovyna KHKH. KHKH st.)* [Little known sources of Ukrainian pedagogy (second half of XIX - XX centuries)] K. : Nauk. svit. 418s.

5. Derkach A. A. (2015) *Professyonal'naya sub"ektnost' kak psykholohychnyy fenomen* [Professional subjectivity as a psychological-acmeological phenomenon]. *Akmeolohyya*. 2 (54). S. 8–22.

6. D'yakov S. Y. (2015) *Sub"ektnost' pedahoha. Psykhosemantychnyye modely y tekhnolohyya yssledovanyya* [Subjectivity of the teacher. Psychosemantic models and research technology]. Moskva : FLYNTA: Nauka. 528 s.

7. Halyan O. I. (2018) *Rozvytok ideyi sub"yektnosti osobystosti shkolyara u vitchyznyanomu pedahohichnomu dyskursi KHKH stolittya* [The development of the idea of personality of the student in the pedagogical discourse of the twentieth century] 13.00.01 / Drohobyts. derzh. ped. un-t im. I. Franka. Drohobych. 549 s.

8. Abul'khanova K. O. (2006) *Metodolohichne znachennya katehoriyi sub"yekta dlya suchasnoyi psykholohiyi* [The methodological significance of the subject category for modern psychology]. *Lyudyna. Sub"yekt. Vchynok: Filosofs'ko-psykholohichni studiyi / za zah. red. V. O. Tatenka*. Kyiv : Lybid'. S. 37–51.

9. Harre R. (1979) *Social being*. Oxford : Blackwell. 438 r.

10. Tatenko V. A. (1996) *Psykholohyya v sub"ektnom yzmerenyy* [Psy-

chology in the subject dimension]. Kyiv : Vydavnychy tsestr «Prosvita». 404 s.

11. Olefir V. O. (2016) Psykholohiya samorehulyatsiyi sub"yekta diyal'nosti [Psychology of self-regulation of the subject of activity]: dys. ... d-ra psykhnauk : 19.00.01. Kharkiv. 428 s.

12. D'yakov S. Y. (2015) Sub"ektnost' pedahoha. Psykhosemantycheskye modely y tekhnolohyya yssledovanyya [Subjectivity of the teacher. Psychosemantic models and research technology]: FLYNTA: Nauka. 528 s.

13. Korol' V. N., Kryshchal' N. A., Yahupov V. V. (2013) Formyrovanye y razvytye professyonal'noy sub"ektnosty ofytserov [Formation and development of professional subjectivity of officers]. Yzv-

estyya Rosyyyskoy akademyy obrazovanyya. № 1. S. 74–83

14. Shekhavtsova S. O. (2016) Sub"yektnist' u pedahohichnomu aspekti: teoriya i praktyka [Personality in the pedagogical aspect: theory and practice]. Poltava : ZVO Ukoopspilky «Poltavs'kyy universytet ekonomiky i torhivli» (PUET). 414 s.

15. Linnik O. O. (2016) Systema pidhotovky maybutn'oho vchytelya do sub"yekt-sub"yektnoyi vzayemodiyi z uchnyamy pochatkovoyi shkoly [System of preparation of future teacher for subject-subject interaction with elementary school students]: dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.04. Starobil's'k. 519 s.

PROFESSIONAL SUBJECTIVITY OF A FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER: A PHILOSOPHICAL ASPECT

Bida O.A., Kuzminskyi A.I., Kuchai O.V.

Abstract. *The article covers the theoretical and philosophical foundations of the professional subjectivity of a future elementary school specialist. Recently, the world of pedagogical thought has become increasingly focused on how to construct the educational process so that it brings a sense of happiness to all its participants. It is considered to be a new philosophy of management in general, though its origins are in ancient Greek sources, which state that only a happy life matters and values. It has been found out that the professional subjectivity of elementary school teachers is a significant professionally significant quality of personality, which provides purposeful and optimal realization of their mental, personal resources for solving professional and life tasks, which is manifested in the desire for self-determination, self-determination and self-determination. self-improvement in professional activity. The structure of this phenomenon is shown. Professional subjectivity of elementary school teachers is a significant professional quality of personality, which provides a purposeful and optimal realization of their mental, personal resources for solving professional and life tasks, which manifests itself in the pursuit of self-determination, self-determination and self-determination.*

Keywords: *professional subjectivity, future specialist, elementary school, philosophical aspect, subjective position of future teacher, educational process.*